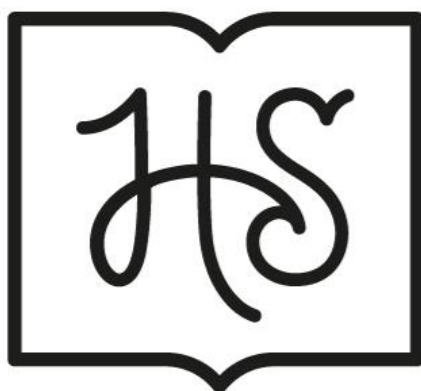


HISTORIA SCHOLASTICA



2/2017

Ročník / Volume 3

Praha / Prague 2017

Historia scholastica

Č. / No. 2/2017

Roč. / Vol. 3

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Karel Ouroda, Ph.D., Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatel / Publisher:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

ISSN 2336-680X

Časopis Historia scholastica vychází 2x ročně.

Toto číslo vyšlo 31. prosince 2017.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's a EBSCO.

Obsah

ÚVODNÍK	1
Tomáš KASPER Markéta PÁNKOVÁ Dana KASPEROVÁ	
STUDIE:	3
K antickým kořenům pojetí humanity (<i>Humanitas</i> před Komenským) Martin STEINER	
Pojetí humanity v edukační koncepci J. A. Komenského jako příspěvek k lidské budoucnosti Jana PŘÍVRATSKÁ a Vladimír PŘÍVRATSKÝ	17
Vznik obchodní akademie v Kolíně a výstavba reprezentativní budovy Hana ŠLOUFOVÁ KUČEROVÁ	23
Polské školství regionu Těšínského Slezska v 19. a na počátku 20. století Lucie ZORMANOVÁ	42
Úsilie o zachovanie akademickej autonómie na Slovenskej univerzite v období Slovenskej republiky 1939–1945 Janka ŠTULRAJTEROVÁ	54
Výchovná činnosť saleziánok na Slovensku 1940–1990 Adriana SARKÖZYOVÁ	69
K významu sdílení osobní minulosti pro narativní identitu Magda NIŠPONSKÁ	79
VARIA:	95
Vzpomínky Vojmíra Srdečného na studentské oběti nacismu	
Pavel Kohn a jeho vzpomínky na vzdělávání v období protektorátu a v době poválečné	98
Svědectví holocaustu – vzpomínky Helgy Hoškové	102
Těžké roky v gulagu a návrat do vlasti. Vzpomínky Věry Sosnarové	106

Vzpomínky Jiřího Zajíce na činnost skautů a aktivity tzv. skryté církve v době normalizace	111
DISKUZE:	116
Pedagogická knihovna J. A. Komenského Magda JUNKOVÁ	
REPORT:	128
11. sjezd českých historiků. Profesní setkání historiček a historiků ČR, Olomouc, 13.–15. 9. 2017 Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Výstava „Jsem Jehuda Bacon. Holocaust a poválečná doba očima izraelského malíře českého původu“ v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského Lenka LAJSKOVÁ a kol.	130
„Toho už jsme někde viděli.“ Zpráva o jedné originální a úspěšné výstavě Karel RÝDL	132
RECENZE:	135
Pieter J. Goedhart – Jan C. Henneman – Hans van der Linde: Comenius en Naarden: Historische schets van het Comenius Museum en Mausoleum in Naarden. Komenský a Naarden: Nástin historie vzniku Muzea a Mauzolea J. A. Komenského v Naardenu Magdaléna ŠUSTOVÁ	
Jan Šimek: Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost Růžena VÁŇOVÁ	137

Jan Šimek: Historie školních budov: od tereziánských reforem po současnost

Praha 2016, 266 s., ISBN 978-80-86935-35-5.

Růžena VÁŇOVÁ^a

^aFilozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, Česká republika

Autor zmíněné publikace konstatuje nedostatek literatury o školních budovách: zájem o téma – a to ještě nevelký – zjistil pouze ze strany architektů či kunsthistoriků, zcela nedostatečný však ze strany historiků školství a pedagogiky. Rozhodl se proto zaplnit existující mezeru. Ke zpracování tématu přistoupil z pedagogického hlediska, tj. z hlediska funkce, jakou škola plní coby prostor pro realizaci vzdělávacího procesu. Zaměřil se na školní budovy, v nichž sídlily školy poskytující základy obecného vzdělání.

Cílem studie bylo vymezit a popsat základní etapy vývoje školního stavitelství, a to v rovině normativní a realizační. Autor se proto zaměřil na studium dobových požadavků na podobu školních budov (stavebních, pedagogických, hygienických) vymezených školními normami nejrozličnějšího druhu (metodními knihami počínaje a školskými zákony konče) a porovnával je s reálnou školní praxí, tj. se stavem, vybaveností a počtem školních budov či prostor, ve kterých se vyučovalo. Zde se nabízely k využití školní deníky vedené učiteli či paměti žáků a učitelů aj. Kvantitativní proměny školních budov zjišťoval studiem statistických údajů. Zvolený přístup mu dovolil činit závěry nejen o stavu vyučovacích prostor, ale i o stavu a úrovni podmínek elementárního vzdělávání vůbec.

Text je strukturován do 5 částí představujících 5 na sebe navazujících etap (1774–1869, 1869–1918, 1918–1948, 1948–1989, po roce 1989) vývoje soustavy základního vzdělání v českých zemích od počátků, tj. od zavedení povinného vzdělávání v poslední třetině 18. století, do současnosti včetně požadavků na školní budovu – umístění v rámci obce, velikost budovy, počet a velikost tříd, osvětlení a vytápění, vybavenost učeben aj.

Východiskem jednotlivých kapitol učinil autor vzdělávací situaci dané epochy a normu/normy na ten čas platnou/platných pro školní budovu, což umožňuje čtenáři sledovat vývoj společenských požadavků na materiální zabezpečení elementárního vzdělávání.

První kapitola, kterou autor nazval Období „staré školy“ (1774–1869), přesvědčuje, že osvětské požadavky na školní budovu byly vskutku minimální; nejstarší se v podstatě omezovaly na existenci samostatné učebny, tj. místnosti oddělené od bytu učitele, který byl součástí školní budovy (Kniha metodní z roku 1774). Kde nebyla tato podmínka splněna,

měla být urychleně přistavěna další místnost. Též mělo být dbáno na dostatek prostoru, světla a vybavenost vhodným nábytkem – stoly, lavicemi, tabulí a zamykatelnou skříní. Požadavky na školní budovu však postupně rostly, např. už na počátku 19. století (Politické zřízení z roku 1805) byly předepsány přesné rozměry desky školní lavice.

Na příkladech vybraných venkovských škol (Rožmitál pod Třemšínem, Staňkov, Hlinsko aj.) ukazuje autor dobovou „školní realitu“. Vcelku známá fakta obohacuje o některé nové poznatky, např. o školu tzv. pořádkou, kdy škola nemajíc vlastní budovu působila každý den (!) v jiném domě. (Zdaleka neplatilo, že by všude, kde byla škola, existovala i školní budova. Vyučovalo se i ve volných místnostech na radnicích, v pastouškách, pazdernách. Situace v městských školách se od venkovských příliš nelišila. Běžná byla přeplněnost škol. Nebylo výjimkou, že děti při vyučování seděly na zemi, ba dokonce i stály.) Autor přesvědčivě dokládá, že mezi předepsanou normou (dodejme značně měkkou) a realitou zela propast.

Je třeba ocenit autorovu snahu přiblížit čtenáři, jak škola skutečně vypadala podle stavebních plánů, tedy nejen podle vzpomínek pamětníků. Prostudoval všeobecné stavební instrukce z roku 1788 a zjistil, že velikost školy zohledňovala předpokládaný počet žáků a fakt, zda ve škole bude bydlet učitel, příp. i jeho pomocník. Mimo jiné také uvádí, že už v roce 1786 byly příslušnými úřady vytvořeny první prototypové plány školních budov, které byly rozvedeny v roce 1820 a ze kterých lze vyčíst doporučený stavební materiál (kámen, cihly), založení zdiva nad zemí a podlahy přízemního patra, plochy místností, výšku stropů, počet oken aj.

Druhou kapitolu – Období „nové školy“ (1869–1918) – odvodil autor od říšského školského zákona z roku 1869 vydaného po zániku vrchnostenské správy (1848), kdy některé povinnosti týkající se školství převzaly obce jako nejnižší články územní samosprávy. Vznikem tzv. školních obcí, tj. svazků obcí, odkud chodily děti do jedné školy, byl utvořen nový dílčí subjekt hrazení nákladů na obecné školství (vedle okresu a země) a tím i na venkově budování větších, tj. víceřádkových škol. Stavby školních budov a jejich provoz se po roce 1869 řídily zákonem z roku 1870 a výnosem ministerstva z 9. června 1873. Zatímco však zákon z roku 1870 týkající se polohy školy podle postřehu autora jen drobně modifikoval Politické zřízení z roku 1805, ministerský výnos podrobně vypisoval požadavky na školní stavbu a školní hygienu (počet a velikost tříd, počet žáků na třídu, vybavení, požadavky na světlo a větrání tříd i chodeb, krytá tělocvična a školní zahrada jako součást školy atd.). Autor sleduje realizované stavby školních budov a konstatuje nové architektonické a technické prvky (monoblok na obdélníkovém půdorysu, dvoutrakt, více propojená křídla), zejména pak od přelomu 19. a 20. století zaznamenává nápadnou výstavnost školních budov svědčící o rostoucí prestiži vzdělání obecně, mj. i v očích obecních zastupitelů. (Upozorňuje však i na neuváženost mnohých stavebních projektů spoléhajících na státní subvence a způsobujících neúměrné prodlužování staveb, na druhé straně na stavby z „úředního donucení“ se stejnými důsledky.) Za pozornost stojí i vysvětlení příčin vzniku vzorových plánů školních budov. Text je vhodně doplněn tabulkami vypovídajícími o počtu škol a počtu stavebních úprav, které

čtenáři dovolí učinit si představu o rozvoji obecného školství v dané době. Ocenit je třeba technicky i esteticky vysoce kvalitní fotografie školních budov opatřené výstižnými popisky.

Meziválečná školní architektura – Tradice i moderna (1918–1948) – je autorem výstižně představena jako svár dvou tendencí – odumírání starého „palácového stylu“ školních budov a zrození a prosazení se funkcionalismu – směru podřizujícího se plně účelnosti a funkci stavby, pohrdajícího omračujícím estetickým. Zdůvodňuje zároveň dobovou nechuť architektů k typizaci (navzdory vzniku několika dobových variant školních budov) a vysvětluje prosazení se pedagogů jako osob kompetentních v otázkách školních staveb a s tím jdoucí dominance zdravotních a hygienických hledisek. Těžiště výkladu je v deskripci školních prostor (učebna, laboratoř, kreslárna, dílna, tělocvična aj.), která je, stejně jako v předchozích částech, doplněna statistikou zachycující rozvoj prvorepublikového školství během 15 let (1921–1936).

Poválečné socialistické čtyřicetiletí – Období socialistické školy (1948–1989) – prezentuje autor jako období vysokých nároků a požadavků dané vzrůstem porodnosti, prodloužením povinné školní docházky, snížením počtu žáků na třídu, zavedením školních družin aj. Přesvědčuje, že řešením situace byla typizace umožňující jednak hromadnou výrobu stavebních dílů, snížení nákladů a pracnosti a zrychlení výstavby, jednak naplňující dobovou ideologii vzdělávat všechny žáky v přibližně stejných budovách. Zároveň však upozorňuje, že byla dlouhodobým procesem, protože reflektovala názorové aj. změny, např. vývoj architektury (viz monoblok vs. pavilon/y), akutní nedostatek škol (viz provizorní pavilony), změny v organizaci školství aj. Je sympatické, že přes kritické stanovisko k poválečnému školství autor nepřehlíží, že projektované školní budovy počítaly s moderní vybaveností (ústřední topení, umyvadla v každé učebně, splachovací záchody), s moderním školním nábytkem různých velikostí a že k hodnocení počínů v oblasti školních staveb v uvedeném období přistupuje objektivně.

To platí i o závěrečné kapitole věnované období po roce 1989. Věren zvolenému postupu charakterizuje nejprve změny ve školství provedené v důsledku přijetí nové školské politiky, aby vzápětí přešel k charakteristice porevolučního školního stavitelství (pokles počtu škol, respektování lokálních požadavků, preference rekonstrukcí před novostavbami, výstavba v satelitních městečkách aj.).

Kniha je poučeným pojednáním o historickém vývoji školních budov, míst poskytujících gramotnost a základy všeobecného vzdělání, od tereziánských reforem po současnost. Přestože využívá literaturu i z oboru architektury, dlužno dodat nejnovější, téma uchopuje jako téma historikopedagogické, tedy sleduje školní budovu ne jako více či méně zdařilý architektonický skvost, ale jako místo vzdělávání. Sáhnu po ní tedy pravděpodobně nejdříve pracovníci z oboru školství a pedagogiky. Osloví však patrně každého, kdo měl kdy co společného se školou (a kdo neměl?) – osoby všech věkových kategorií. Nelze totiž bez povšimnutí jen tak přejít hojně zastoupené fotografie vysoké profesionální kvality.